

Het milieu in Europa

De vierde balans
Samenvatting

Pan-Europese regio – landengroepen in het rapport

West- en Centraal-Europa (WCE)

- Europese Unie – 25 Lidstaten (EU-25)
- Europese Vrijhandelsassociatie (EVA)
- Andorra, Monaco, San Marino

Zuidoost-Europa (ZOE)

- Westelijke Balkan
- Bulgarije en Roemenië
- Turkije

Oost-Europa, de Kaukasus en Centraal-Azië (OEKCA)

- Oost-Europa
- Centraal-Azië
- Kaukasus
- Niet meegenomen in het rapport

Het milieu in Europa

De vierde balans

Samenvatting

Van Kiev naar Belgrado

Op dit moment werken 56 landen, verdeeld over drie continenten, samen in het kader van het proces 'Milieu voor Europa' (*Environment for Europe*) om uitdagingen op milieugebied het hoofd te bieden. Ter ondersteuning van dit proces heeft het Europees Milieuagentschap een reeks milieurapportages over de pan-Europese regio opgesteld om beleidsrelevante, actuele en betrouwbare informatie te kunnen bieden over de interacties tussen het milieu en de maatschappij.

De eerste uitgebreide rapportage over de toestand van het pan-Europese milieu werd in 1995 gepubliceerd in Sofia. Tijdens de ministeriële conferenties in Aarhus (1998) en Kiev (2003) werden bijgewerkte rapportages gepresenteerd.

Dit is het vierde rapport in deze reeks. Waar mogelijk wordt in het rapport een beoordeling gegeven van de gemaakte vorderingen, in de eerste plaats ten opzichte van de doelstellingen van het zesde milieuactieprogramma van de Europese Gemeenschap en de milieustrategie voor de landen van Oost-Europa, de Kaukasus en Centraal-Azië.

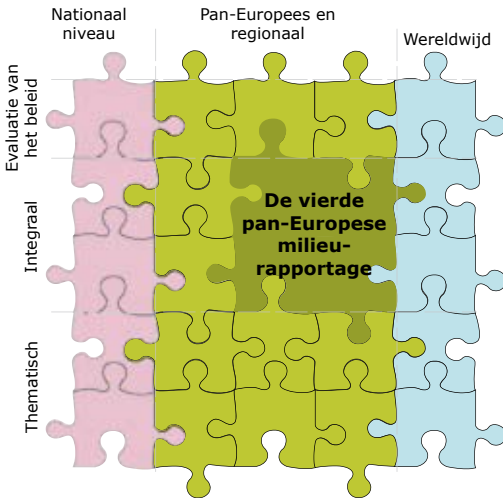
Het rapport is opgesteld in nauwe samenwerking met een scala van internationale organisaties, overheidsinstanties en non-gouvernementele organisaties uit heel de regio.

Hoewel er opmerkelijke vooruitgang is geboekt wat betreft het bevorderen van milieubeleid en duurzame ontwikkeling in de gehele pan-Europese regio, is de kloof tussen voornemens en uitvoering waar het gaat om het toepassen van een geïntegreerde aanpak nog niet gedicht.

Context van de vierde balans

Bron: Gebaseerd op figuur 1.5 van de vierde balans.

Het stellen van heldere en realistische doelen en het creëren van mechanismen waarmee de voortgang kan worden gevolgd, zijn een eerste voorwaarde voor een succesvolle tenuitvoerlegging.

De kwaliteit van de milieu-informatie is nog niet overal in de regio van hetzelfde niveau en er bestaan aanzienlijke verschillen in de beschikbaarheid en betrouwbaarheid van gegevens. Waar het erom gaat de dringend noodzakelijke gegevens en informatie niet alleen beschikbaar, maar ook beter vergelijkbaar en betrouwbaarder te maken, valt er nog heel wat te verbeteren.

Sociaaleconomische trends

De pan-Europese regio kent een rijke culturele en ecologische verscheidenheid. Er wonen meer dan 870 miljoen mensen in de regio; meer dan de helft daarvan woont in West- en Centraal-Europa (WCE), wat de Europese Unie (EU), met ruim honderd inwoners per vierkante kilometer, tot een van de dichtstbevolkte gebieden ter wereld maakt. Dit staat in schril contrast met de relatief dunbevolkte gebieden van Oost-Europa en Centraal-Azië, waar de gemiddelde bevolkingsdichtheid ver onder de twintig inwoners per vierkante kilometer ligt.

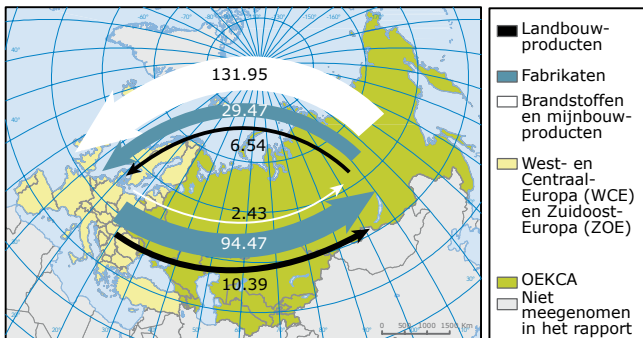
In vrijwel alle landen van de pan-Europese regio heeft het economisch herstel van de afgelopen jaren geleid tot een relatieve stijging van het nationaal inkomen. Met name in Zuidoost-Europa (ZOE) en de OEKCA-landen is sprake van hoge economische groeicijfers.

De pan-Europese regio en zijn subregio's: belangrijke sociaaleconomische indicatoren voor 2005

	Land (1 000 km ²)	Bevolking (miljoen)	Inkomen (bbp per capita, USD)
West- en Centraal-Europa (WCE)			
EU-15	3 243	385	22 337
EU-10	729	74	5 594
EVA en overige WCE	468	12	36 550
Oost-Europa, de Kaukasus en Centraal-Azië (OEKCA)			
Oost-Europa	17 943	204	2 034
Kaukasus	186	16	1 112
Centraal-Azië	4 003	58	955
Zuidoost-Europa (ZOE)			
Westelijke Balkan	264	22	2 236
ZOE overig	1 132	102	3 052

Bron: Gebaseerd op tabel 1.2 van de vierde balans.

Handelsstromen tussen WCE/ZOE en OEKCA in 2005 (miljard USD)

Bron: Kaart 6.1 van de vierde balans.

De economieën van de OEKCA-landen laten in toenemende mate een verschuiving zien van afhankelijkheid van de landbouwproductie naar de dienstensector. Niettemin is de OEKCA-regio relatief nog steeds afhankelijker van delfstoffenwinning en de landbouw, wat vaak een zware belasting van het milieu en grote hoeveelheden afval tot gevolg heeft.

Het aantal onafhankelijke staten in de regio is gestegen van 33 in 1990 tot 53 in 2007. In deze periode is de EU uitgebreid van 15 tot 27 lidstaten.

Milieu en gezondheid: Luchtkwaliteit

Luchtverontreiniging, vooral door fijne deeltjes en troposferisch ozon, blijft een aanzienlijke bedreiging voor de gezondheid vormen: zij leidt tot een verlaging van de gemiddelde levensverwachting in WCE met bijna één jaar en tast de gezonde ontwikkeling van kinderen aan.

In OEKCA zijn de meeste luchtverontreinigende stoffen met 10 procent toegenomen als gevolg van het economisch herstel, de groei van het vervoer en een onvoldoende effectief beleid ter bescherming tegen luchtverontreiniging.

De slechte kwaliteit van de gegevens in OEKCA maakt een grondige beoordeling van de luchtkwaliteit en de gevolgen ervan onmogelijk. De weinige beschikbare gegevens wijzen er echter op dat het grootste gevaar voor de gezondheid in OEKCA en ZOE, net als in WCE, te duchten is van kleine deeltjes en hun toxische bestanddelen.

Percentage verandering in uitstoot (2000–2004)

Verontreinigende stof	WCE	ZOE	OEKCA
Stikstofoxide (NO _x)	- 8.7 %	+ 5.7 %	+ 13.1 %
Zwavel dioxide (SO ₂)	- 19.6 %	+ 1.5 %	- 10.3 %
Vluchtige organische verbindingen (VOV)	- 13.6 %	- 12.3 %	+ 11.2 %
Ammoniak (NH ₃)	- 2.6 %	- 5.7 %	- 14.4 %
Ozonprecursors	- 11.3 %	- 2.1 %	+ 11.5 %
Stofdeeltjes (PM ₁₀)	- 9.7 %	+ 2.2 %	+ 12.6 %

Bron: Tabel 2.2.1 van de vierde balans.

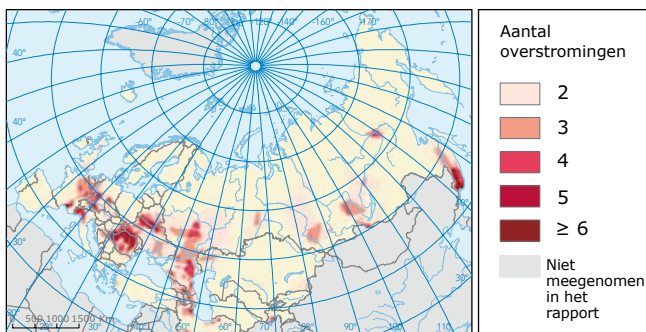

Milieu en gezondheid: Binnenwateren

Meer dan 100 miljoen mensen in de pan-Europese regio hebben nog altijd geen toegang tot veilig drinkwater en adequate sanitaire voorzieningen. In OEKCA en ZOE is de kwaliteit van de watervoorraad en de sanitaire voorzieningen de afgelopen vijftien jaar gestaag achteruitgegaan, iets waarvan vooral de plattelandsbevolking de dupe is.

Een derde van de pan-Europese bevolking woont in landen waar waterbronnen onder aanmerkelijke druk staan. Een hoog waterverlies door lekken in het leidingnet, een slecht beheer en onderhoud van irrigatiesystemen en niet-duurzame bouwplannen verergeren de negatieve gevolgen van perioden van droogte en waterschaarste.

Door overstromingen getroffen stroomgebieden (1998–2005)

Bron: Kaart 2.3.1 van de vierde balans.

Milieu en gezondheid: Bodem

Sinds de ministeriële conferentie in Kiev staan de zaken er beter voor, zowel wat de ontwikkeling van beleid betreft als ten aanzien van de beschikbaarheid van informatie. Het is echter nog te vroeg om een uitgesproken verbetering van de bodemkwaliteit te kunnen vaststellen.

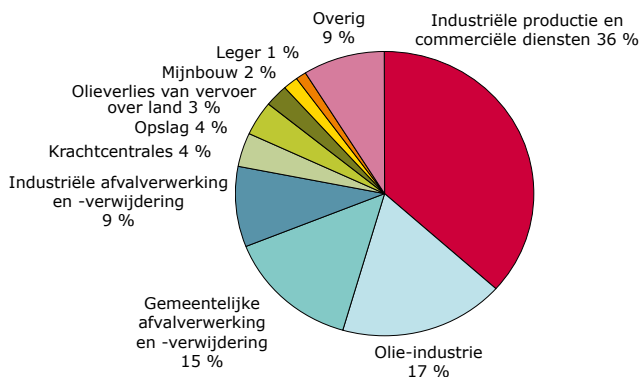
Gezien de complexe aard van de huidige risico's — met name klimaatverandering — zijn nieuwe mechanismen nodig om de kennisbasis voor bodemkwaliteitsmaatregelen te verbeteren.

Het uitwisselen van beste praktijken tussen landen en regio's met vergelijkbare bodemgesteldheden zou de kosten die voortvloeien uit het aanpakken van uiteenlopende bodembedreigingen kunnen terugdringen en tevens een belangrijke basis voor samenwerking kunnen bieden.

Overzicht van economische activiteiten die bodemverontreiniging veroorzaken in een aantal WCE- en ZOE-landen (% van de onderzochte locaties)

Bron: Figuur 2.4.2 van de vierde balans.

Milieu en gezondheid: Gevaarlijke chemicaliën

De chemische industrie is wereldwijd gegroeid. In de Europese Unie is de productie van giftige chemicaliën bijna even hard gegroeid als de totale chemische productie, en beide zijn sneller gestegen dan het bbp.

Door de globalisering ontstaat een verschuiving van milieulasten naar ontwikkelingslanden en worden gevaarlijke stoffen weer ingevoerd via grensoverschrijdende vervuiling en verontreinigde producten.

In de afgelopen tijd is, zowel in Europa als wereldwijd, overeenstemming bereikt over belangrijke nieuwe beleidsmaatregelen en wetgeving voor het beheer van chemicaliën. Een voorbeeld op EU-niveau is de wetgeving inzake de registratie en beoordeling van en de vergunningverlening en beperkingen ten aanzien van chemische stoffen (de zogeheten REACH-verordening), die in 2007 in werking is getreden. Op internationaal niveau kan de strategische aanpak voor het internationaal beheer van chemische stoffen (SAICM) worden genoemd, die in 2006 is aangenomen.

Verder is overeenstemming bereikt over het wereldwijd geharmoniseerd systeem voor de indeling en etikettering van chemicaliën (GHS), en zijn de conventie van Stockholm over persistente organische verontreinigende stoffen (POP's) en het Verdrag van Rotterdam inzake de procedure met betrekking tot voorafgaande geïnformeerde toestemming (PIC) in werking getreden.

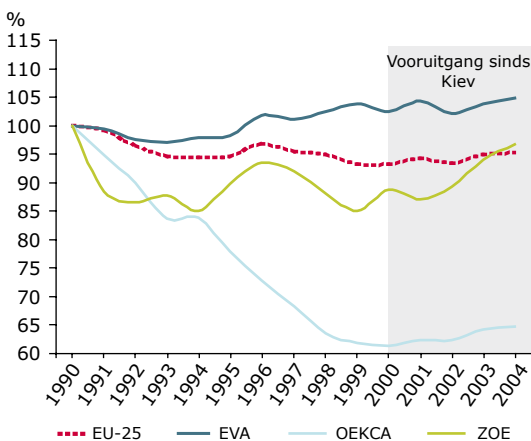
Klimaatverandering

In de meeste Europese landen is de uitstoot van broeikasgassen de laatste jaren toegenomen en naar verwachting zal dat ook in de toekomst het geval blijven. Veel Europese landen hebben nationale programma's aangenomen om de uitstoot te verminderen, maar een aantal landen zal het nog steeds grote moeite kosten de Kyoto-doelstellingen te halen.

Het Kyoto-protocol bij het VN-Kaderverdrag inzake klimaatverandering en de eerste verbintenisperiode ervan vormen slechts een eerste stap in het aanpakken van de klimaatverandering.

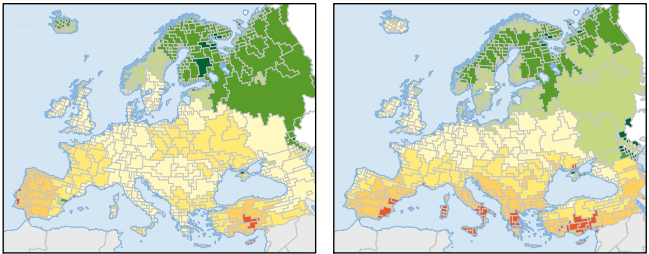
Wereldwijd moet de uitstoot voor 2050 met 50 procent worden teruggedrongen om de temperatuurstijging te beperken tot maximaal 2 °C boven het pre-industriële niveau, het streefcijfer dat door de EU is voorgesteld als noodzakelijke doelstelling om onaanvaardbare effecten van de klimaatverandering in de toekomst te voorkomen.

Trends in de totale uitstoot van broeikasgassen

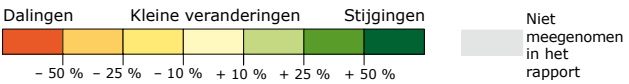

Bron: Figuur 3.4 van de vierde balans.

Verwachte veranderingen in het jaarlijkse rivierdebiet in Europa in 2070–2080 in vergelijking met 2000

Gebaseerd op gegevens afkomstig van twee verschillende klimaatmodellen: ECHAM4 (links) en HadCM3 (rechts)

Bron: Kaart 3.3 van de vierde balans.

Verwacht wordt dat de meeste sectoren van de economie, evenals natuurlijke rijkdommen, zullen worden aangetast door enkele onvermijdelijke gevolgen van de klimaatverandering — zelfs als er drastische maatregelen worden getroffen om de klimaatverandering tegen te gaan. Het is daarom eveneens dringend noodzakelijk om op deze gevolgen in te spelen door in alle sectoren van de samenleving beleid te ontwikkelen en uit te voeren en maatregelen te treffen.

Biodiversiteit

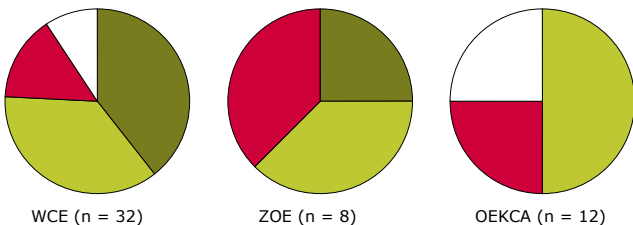
De achteruitgang van de biodiversiteit en het verlies van ecosystemendiensten blijft in de gehele pan-Europese regio uitermate zorgwekkend. Daar komt bij dat het aantal invasieve uitheemse soorten in de regio blijft stijgen.

De overkoepelende doelstelling van de resolutie van Kiev, namelijk het biodiversiteitsverlies in de regio vóór 2010 tot staan brengen, zal niet worden gehaald zonder aanzienlijke extra inspanningen en financiële middelen. De ontwikkeling en implementatie van voorlichtings-, educatie- en bewustmakingsprogramma's liggen echter op schema.

Vooruitgang in het ontwikkelen van nationale strategieën voor invasieve soorten

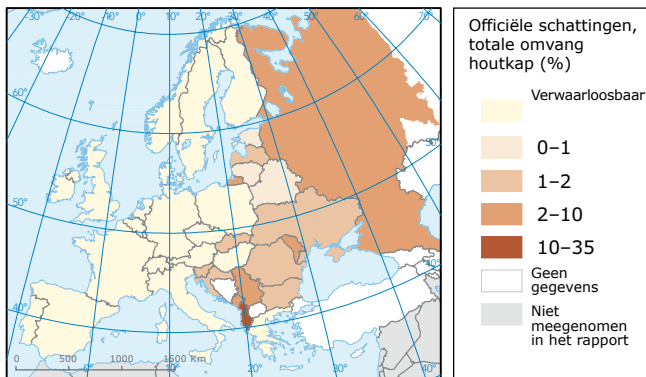

- Er is een nationale strategie voor invasieve uitheemse soorten vastgesteld, dan wel in voorbereiding
- Er wordt uitdrukkelijk verwezen naar invasieve uitheemse soorten in de nationale strategie/het nationale actieplan voor biodiversiteit dat in het kader van het Verdrag inzake biodiversiteit is ontwikkeld
- Geen maatregelen in verband met invasieve uitheemse soorten vastgesteld op nationaal niveau
- Geen informatie

Bron: Figuur 4.12 van de vierde balans.

Omvang van de illegale houtkap in enkele landen (2000–2004)

Bron: Kaart 4.5 van de vierde balans.

Er is belangrijke vooruitgang geboekt in het opzetten van ecologische netwerken: het pan-Europees ecologisch netwerk en het Natura 2000-netwerk beginnen vorm te krijgen, maar er is nog onvoldoende informatie over de concrete resultaten ten aanzien van biodiversiteit.

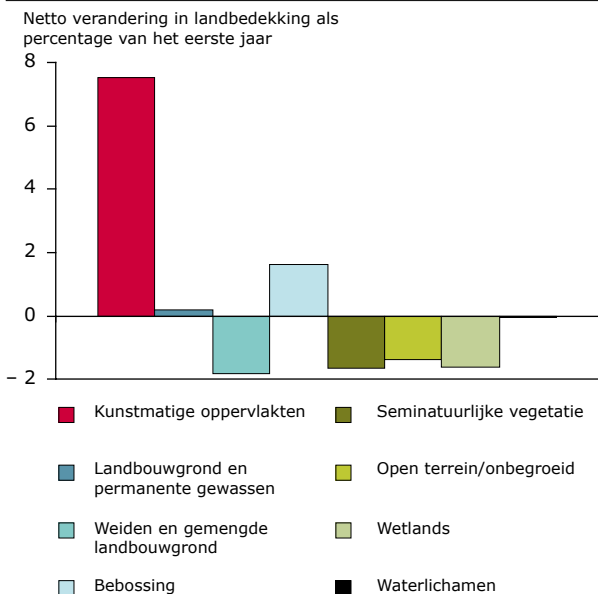
In de bosbouw en de landbouw wordt steeds meer rekening gehouden met het milieu. Desalniettemin staat de biodiversiteit nog altijd sterk onder druk als gevolg van landbouwactiviteiten. De specifieke beleidsdoelstelling dat voor 2006 alle landbouwgebieden 'met een hoge natuurwaarde' in kaart zouden zijn gebracht, is niet gehaald.

Zee- en kustmilieu

Eutrofiëring blijft een probleem in alle binnenzeeën en beschutte wateren overal in de pan-Europese regio. Het verminderen van diffuse bronnen van voedingsstoffen, in het bijzonder afkomstig van de landbouw, is nog altijd een hele uitdaging, die een intensivering van de inspanningen vergt.

Overbevissing is in alle pan-Europese zeeën nog steeds een algemeen voorkomend verschijnsel. Wil het visbestand kunnen herstellen, dan is een beter beleid nodig en moet de wet strikter worden gehandhaafd – met name om illegale visserij een halt toe te roepen, maar ook om de negatieve effecten van de visserij voor het totale mariene ecosysteem te beperken.

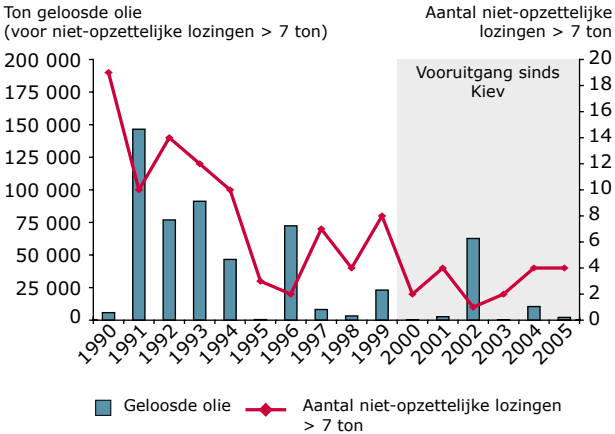
Veranderingen in landbedekking binnen de 10 kilometer brede kuststrook van 17 van de 22 EU-lidstaten (1990–2000)

Bron: Figuur 5.11 van de vierde balans.

Niet-opzettelijke olieverontreiniging in Europese zeeën

Bron: Figuur 5.8 van de vierde balans.

Naar alle waarschijnlijkheid zal de klimaatverandering gevolgen hebben voor zeeën en kusten, met inbegrip van mariene organismen. Beleid dat gericht is op aanpassing aan de klimaatverandering moet maatregelen omvatten ter vermindering van andere, niet-klimatologische factoren die het zee- en kustmilieu onder druk zetten, teneinde het vermogen te vergroten van mariene ecosystemen en de kustzone om zich te herstellen van de gevolgen van de klimaatverandering.

De waterkwaliteit in de westelijke zeeën is dankzij maatregelen in het kader van regionale zeeverdragen en EU-beleid verbeterd, bijvoorbeeld voor wat betreft een aantal gevaarlijke stoffen. Beleid dat tot doel heeft de over het algemeen slechte toestand van het zee- en kustmilieu van Europa te verbeteren, moet bescherming van ecosystemen tot uitgangspunt hebben.

Duurzame consumptie en productie

Sinds de ministeriële conferentie van Kiev heeft het concept 'duurzame consumptie en productie' een prominentere plaats gekregen op de beleidsagenda. Er zijn echter nog maar weinig concrete resultaten behaald en er is behoefte aan uitvoeringsstrategieën en instrumenten waarmee milieueffecten kunnen worden gemeten.

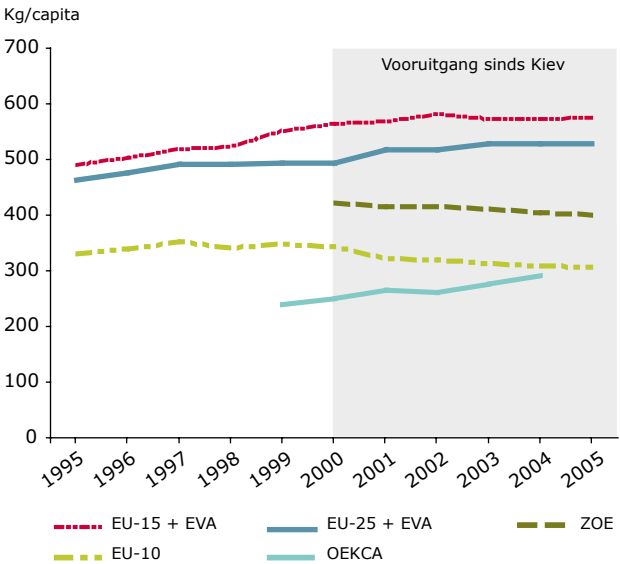
Het gebruik per hoofd van de bevolking van de natuurlijke hulpbronnen is de afgelopen jaren in alle regio's stabiel gebleven en ook is er een relatieve ontkoppeling tot stand gebracht tussen het gebruik van natuurlijke hulpbronnen en economische groei. Er bestaan grote verschillen tussen de landen wat betreft het efficiënt gebruiken van hulpbronnen; in de EU-15 is het efficiëntieniveau een aantal malen hoger dan in de EU-10 en de ZOE-landen, en zelfs twintig maal hoger dan in OEKCA.

Consumptiepatronen veranderen in hoog tempo als gevolg van sociaaleconomische veranderingen. De consumptie categorieën die de grootste milieueffecten gedurende de levenscyclus veroorzaken, zijn voedingsmiddelen en dranken, particulier vervoer en huisvesting. In de EU wordt de milieubelasting als gevolg van toerisme en luchtverkeer steeds belangrijker.

De pan-Europese regio produceert steeds meer afval. Het storten van afval, vanuit milieuoogpunt gezien de minst wenselijke optie, is nog altijd de meest gebruikelijke afvalbeheermethode in de pan-Europese regio. De EU-lidstaten hebben de hoeveelheid stedelijk afval die op afvalstortplaatsen wordt gestort wel enigszins weten terug te dringen.

Veel OEKCA- en ZOE-landen hebben strategieën en wetgeving voor de inzameling, verwerking en verwijdering van afval ontwikkeld, maar deze moeten nog effectief ten uitvoer worden gelegd.

Ingezameld stedelijk afval

Bron: Figuur 6.20 van de vierde balans.

Het blijft een lastige opgave afval op een goede manier in te zamelen en veilig te storten. Sommige OEKCA-landen staan voor een extra grote uitdaging door een erfenis uit het verleden: stortplaatsen voor gevaarlijk afval, die gesaneerd en milieuveilig gemaakt moeten worden.

Sectoren: Landbouw

De moderne, intensieve landbouw heeft vaak een negatieve invloed door het lucht-, water- en bodemgebruik en de verontreiniging die daarmee gepaard gaat. Anderzijds blijft de landbouw een positieve rol spelen in het behoud van de landschappen en de biodiversiteit van Europa.

De oppervlakte geïrrigeerd bouwland in de zuidelijke landen van de EU-15 en ZOE is toegenomen, waarmee een aanhoudende trend van intensivering van de landbouw zichtbaar wordt. Irrigatie leidt vaak tot een daling van de waterreserves en -kwaliteit, verzilting en landdegradatie – vooral in de zuidelijke en oostelijke regio's van OEKCA.

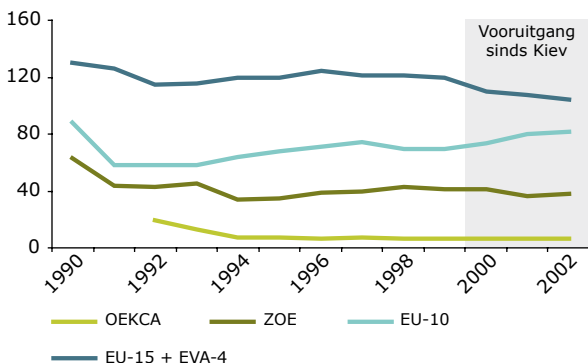
Om een beter milieubeheer in de landbouwsector te verwezenlijken, zal een groot deel van ZOE en OEKCA blijvende internationale steun nodig hebben.

Gebruik van meststoffen per hectare landbouwgrond

Gemiddeld meststoffengebruik (kg/ha)

Bron: Figuur 7.1.1 van de vierde balans.

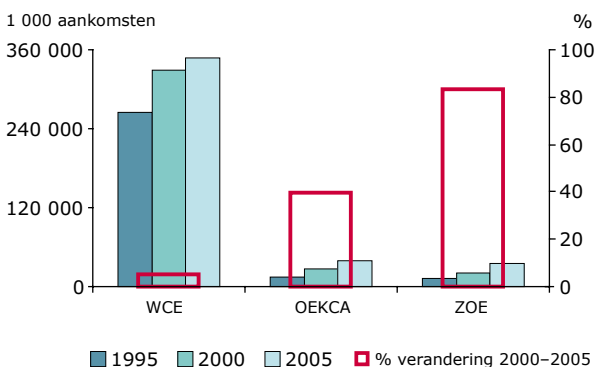
Sectoren: Toerisme

Het aantal internationale aankomsten van toeristen in de pan-Europese regio blijft groeien. Het toerisme is een van belangrijkste aanjagers van de toenemende vraag naar de vervoerswijzen die het meest milieuvriendelijk zijn: particuliere auto's en, ernstiger nog, luchtvervoer.

Kustgebieden, eilanden en bergen blijven bijzonder kwetsbaar voor de ontwikkeling van toerisme. In sommige populaire bestemmingen van massatoerisme is al sprake van een, soms onomkeerbare, achteruitgang van het milieu.

De verwachting is dat de gevolgen van het toerisme zullen groeien als gevolg van toenemende welvaart, veranderingen in leefstijl en demografische ontwikkelingen. Als het gaat om de duurzaamheid van deze sector, blijft het gedrag van toeristen een cruciale factor.

Internationale aankomsten van toeristen en percentage verandering

Bron: Figuur 7.4.2 van de vierde balans.

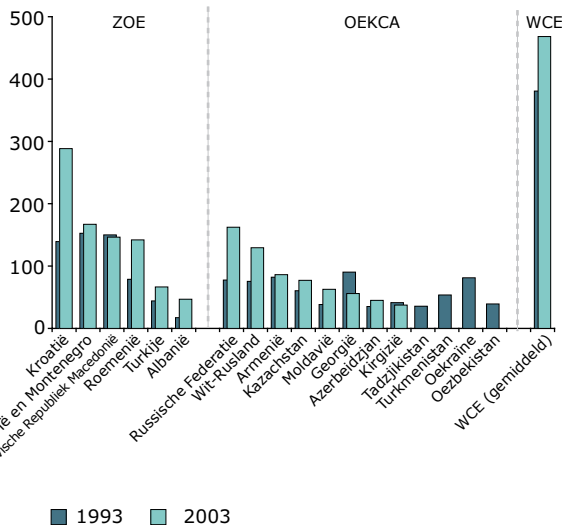
Sectoren: Transport

Het energieverbruik en de uitstoot van broeikasgassen in de transportsector in ZOE en WCE nemen hand over hand toe, parallel aan de groei van het vervoer in het algemeen. Het energieverbruik in de vervoerssector en de daaruit voortvloeiende CO₂-uitstoot per capita in WCE is nog altijd twee- tot viermaal zo hoog als in ZOE en OEKCA.

Door concurrerende oplossingen te ontwikkelen voor het stedelijk vervoer kunnen filevorming en problemen op het gebied van de luchtkwaliteit worden aangepakt en kan tevens de vervoersveiligheid worden verbeterd. Wil het openbaar vervoer concurrerend worden, dan moet bij het plannen en ontwikkelen van steden het openbaar vervoer in gedachten worden gehouden.

Autobezit in Europa

Auto's/1 000 personen

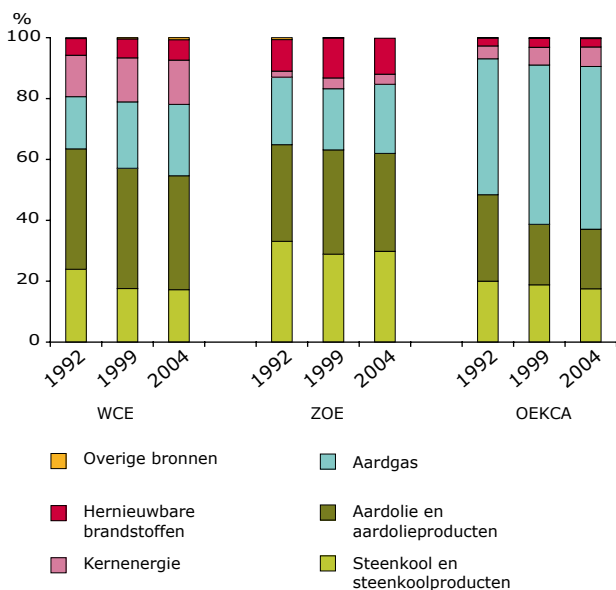
Bron: Figuur 7.2.5 van de vierde balans.

Sectoren: Energie

Het energieverbruik en de daarmee gepaard gaande uitstoot van broeikasgassen is sinds de ministeriële conferentie van Kiev gestegen in de pan-Europese regio, ondanks een verbeterde energie-efficiëntie en een toegenomen gebruik van hernieuwbare energie in bepaalde gebieden. Naar verwachting zal deze trend zich doorzetten als er geen extra beleidsmaatregelen worden getroffen.

De energiemarkten in de drie pan-Europese subregio's zijn nauw met elkaar verweven. De invoer van aardgas en olie in WCE en ZOE is voor een belangrijk deel afkomstig uit OEKCA en voorspeld wordt dat dit deel in de periode tot 2030 beduidend groter zal worden.

Totale energieverbruik naar energiebron

Bron: Figuur 7.3.3 van de vierde balans.

Hoogtepunten uit het beleidsproces 'Milieu voor Europa'

 1991	Eerste ministeriële conferentie in Dobris Ondertekening: Verdrag inzake milieueffectrapportage in grensoverschrijdend verband (EIA-Verdrag); VOS-protocol bij het Verdrag betreffende grensoverschrijdende luchtverontreiniging over lange afstand (CLRTAP) Inwerkingtreding: NO _x -protocol bij CLRTAP
1992	Ondertekening: Verdrag inzake de bescherming en het gebruik van grensoverschrijdende waterlopen en internationale meren (TWC); Verdrag inzake de grensoverschrijdende gevolgen van industriële ongevallen (CTEIA)
 1993	Tweede ministeriële conferentie in Luzern
1994	Ondertekening: Protocol bij CLRTAP betreffende de verlaging van zwavelemissies
 1995	Derde ministeriële conferentie in Sofia
1996	Inwerkingtreding: Verdrag inzake de bescherming en het gebruik van grensoverschrijdende waterlopen en internationale meren (TWC)
1997	Inwerkingtreding: Verdrag inzake milieueffectrapportage in grensoverschrijdend verband (EIA-Verdrag); VOS-protocol bij CLRTAP
 1998	Vierde ministeriële conferentie in Aarhus Ondertekening: Verdrag van Aarhus; POP's- protocol bij CLRTAP; Protocol bij CLRTAP betreffende zware metalen Inwerkingtreding: Protocol bij CLRTAP betreffende de verlaging van zwavelemissies
1999	Ondertekening: Protocol bij TWC betreffende water en gezondheid; Protocol bij CLRTAP betreffende troposferisch ozon
2000	Inwerkingtreding: Verdrag inzake de grensoverschrijdende gevolgen van industriële ongevallen (CTEIA)

2001

Inwerkingtreding: Verdrag van Aarhus

2002

2003

Vijfde ministeriële conferentie in Kiev

Aanneming van OEKCA-strategie
Resolutie van Kiev over biodiversiteit
Ondertekend, maar nog niet in werking getreden (situatie juni 2007):
PRTR-protocol bij Verdrag van Aarhus; Protocol bij TWC betreffende civiele aansprakelijkheid; SEA-protocol bij EIA

Ondertekening: Verdrag voor bescherming van het milieu en de duurzame ontwikkeling van de Karpaten

Inwerkingtreding: POP's-protocol bij CLRTAP; Protocol bij CLRTAP betreffende zware metalen

---

2004

2005

Inwerkingtreding: Protocol bij TWC betreffende water en gezondheid; Protocol bij CLRTAP betreffende troposferisch ozon

---

2006

Inwerkingtreding: Verdrag voor bescherming van het milieu en de duurzame ontwikkeling van de Karpaten

2007

Zesde ministeriële conferentie in Belgrado

2008

2009

2010

2011

Zevende ministeriële conferentie in Astana

'Milieu voor Europa' landen

Albanië	Monaco
Andorra	Montenegro
Armenië	Nederland
Azerbeidzjan	Noorwegen
België	Oekraïne
Bosnië-Herzegovina	Oezbekistan
Bulgarije	Oostenrijk
Canada	Polen
Cyprus	Portugal
Denemarken	Roemenië
Duitsland	Russische Federatie
Estland	San Marino
Finland	Servië
Frankrijk	Slovenië
Georgië	Slowakije
Griekenland	Spanje
Hongarije	Tadzjikistan
Ierland	Tsjechië
IJsland	Turkije
Israël	Turkmenistan
Italië	Verenigd Koninkrijk
Kazachstan	Verenigde Staten van Amerika
Kirgizië	
Kroatië	Voormalige Joegoslavische Republiek Macedonië
Letland	
Liechtenstein	Wit-Rusland
Litouwen	Zweden
Luxemburg	Zwitserland
Malta	
Moldavië	

Het milieu in Europa
Evaluatie van Dobris

Sofia, 1995

Het milieu in Europa
De tweede balans

Aarhus, 1998

Het milieu in Europa
De derde balans

Kiev, 2003

Het milieu in Europa
De vierde balans

Belgrado, 2007

Ga voor meer informatie naar: www.eea.europa.eu/pan-european
Hier kunt u ook de rapporten downloaden

European Environment Agency
Kongens Nytorv 6
1050 Copenhagen K, Denmark

Tel.: +45 33 36 71 00
Fax: +45 33 36 71 99

Website: eea.europa.eu
Informatieaanvragen: eea.europa.eu/enquiries

